

Merre tovább, Egyesült Államok?

Interjú Magyarics Tamás Amerika-szakértővel

Az alábbi beszélgetés a Nemzet és Biztonság azon sorozatának harmadik darabja, amelyben szerkesztőségünk arra keresi a választ, vajon a nemzetközi élet főszereplőit stratégiai szempontból hogyan érinti, érintette a gazdasági világválság. Vajon győztesként vagy vesztesként kerülnek-e ki abból a krízisből, amely sokak szerint alapjaiban alakítja át a világrendet?

Nemzet és Biztonság: Számos nemzetközi folyamat és esemény azt mutatja, hogy a világ ma egy olyan többpólusú világrendszer felé halad, amelyben az olyan országok, mint Kína, Oroszország, India, vagy az olyan nemzetközi szereplők, mint az Európai Unió, egyre jelentősebb szerepre tesznek szert a korábbi globális befolyását fenntartani képtelen Egyesült Államokkal szemben. Sokan egyenesen azt állítják, hogy a jelenlegi pénzügyi-gazdasági válság lesz a vízvonalzó e tekintetben. Vagyis azok a nagyhatalmak lesznek a jövő világrendjének meghatározói, amelyek végül győztesen kerülnek ki a válságból. Bár a nemzetközi szakirodalomban azt kevesen kérdőjelezzik meg, hogy Amerika globális játékos marad, de számos szerző szerint több, a nagyhatalmiság kritériumát jelentő dimenzióban már megszűnt vagy a közeljövőben meg fog szűnni az Egyesült Államok vezető pozíciója. Az Ön véleménye szerint igazak-e ezek az előrejelzések, s ha igen, megítélése szerint mennyiben fog változni az Egyesült Államok világhatalmi pozíciója?

Magyarics Tamás: Az ilyen előrejelzések-ről mindig az a kis vicces Mark Twain-közlemény jut eszemben, amit Huckleberry Finn szerzője a halált okozó betegségről szóló

újsághírekre tett közzé válaszul: „A halálomról szóló hírek kissé túlzottak.” De komolyabbra fordítva a szót: az amerikai hanyatlásról szóló irodalom valóban óriási, minden tíz évben megjelenik legalább egy-két jelentős mű ebben a témakörben, s ezeknek nyilvánvalóan bizonyos szempontból igazuk is van. Különösen, ha – ahogy Ön is utal rá – a Joseph S. Nye és munkatársai által felvázolt különböző hatalmi szinteket és dimenziókat nézzük. Ha például a gazdasági dimenziót vesszük, azt látjuk, hogy az Egyesült Államok az 1940-es években a világ ipari össztermelésének 46%-át adta, ma pedig 25%-át, tehát a részesedése folyamatosan csökken, s ennek természetesen megvannak az okai és következményei. Ilyen szempontból a hanyatláselmélet valóban érvényes, s olyan régóta érvényes, hogy már szinte közhely, mert Amerika gazdasági befolyása valóban csökken a többiekhez képest, s olyan új gazdasági erőközpontok alakulnak ki, amelyek az amerikaiaknak ezt a primátusát ki tudják kezdeni. A legújabb felmérések szerint Kína 2030–2040-re az ipari össztermelés tekintetében utoléri az Egyesült Államokat.

A hanyatláselmélet esetében is látnunk kell azonban – ha már a közhelyeknél tar-

tunk –, hogy a statisztikákat így is és úgy is lehet magyarázni. Vagyis a fenti megállapításhoz hozzá kell tennünk, hogy Kínában az amerikaihoz képest négyszer vagy ötször annyi ember fogja megtermelni az ipari termelésnek ugyanazt a mennyiségét. S persze ne felejtjük el azt se, hogy vannak még igen markáns különbségek például a termelékenység egy főre eső értékében, a vásárlóerő-paritás tekintetében és sok egyéb mutatóban is, tehát korai még az amerikaiakat temetni.

A másik, amit meg kell említeni, hogy a gazdasági és katonai erőhatalmak korántsem esnek mindig egybe. Erre Európa a klasszikus példa, de említhetném Oroszországot is. Európa gazdasági nagyhatalom, de katonailag egyre inkább periférikus a szerepe, s a sokat emlegetett szakadék Amerika és Európa között egyre inkább tágul. Jelenleg egyetlen európai kormány sincs olyan gazdasági és politikai helyzetben, hogy a védelmi kiadásait növelhetné. Ezzel szemben az amerikai védelmi kiadások közel állandók, s az amerikai kül- és biztonságpolitika erősen folytonos, hiába demokrata vagy republikánus kormányzat. Ez utóbbi kapcsán sokat vártak Obamától, hogy ő majd kicsit multilaterálisabb lesz, de szerintem ezzel kapcsolatban is igen sok a félreértés és az illúzió külföldön. A demokraták adott helyzetben legalább annyira unilateralisták, mint a republikánusok, legfeljebb egy kicsit jobb vagy ügyesebb retorikát alkalmaznak, de az Egyesült Államok érdekeit Obama is meg fogja védeni, még akkor is, ha ehhez nem kap megfelelő nemzetközi vagy szövetségesi támogatást.

A katonai kiadások terén is azt látjuk, hogy az amerikaiak a nagyjából 4–5%-os szintet tartani tudják. S itt is megemlíthető a hanyatlásirodalom egyik ismert szerzője, Paul Kennedy, aki *A nagyhatalmak tündöklése és bukása* című nagy hatású

könyvében kimutatta, hogy részben épp a katonai költségvetések azok, amelyek aláássák a birodalmak létét. Az Egyesült Államok esetében ez sem igaz, mert ők ezt a 4–5%-ot végtelen hosszúságig fenn tudják tartani, és nem fognak tönkremenni. Megjegyzem, a hidegháború idején ennél magasabbak voltak a kiadásaik, és abba sem mentek tönkre.

N. B.: *Mi a „titka” annak, hogy az amerikaiak különösebb megterhelés nélkül is fenn tudják tartani magas védelmi költségvetésüket?*

M. T.: Az egyik „titka” az, hogy a védelmi költségeknek egy aránylag jelentős része nem csupán katonai célokat szolgál közvetlenül, hanem nagy részben elősegíti a polgári tudományt is. Az amerikai védelmi költségvetés kutatás-fejlesztésre fordított része nagyjából akkora, mint a francia és brit védelmi kiadások együttvéve, s ezek nem kizárólag védelmi ipari cégekhez áramlanak, hanem egyetemekhez, civil kutatóhelyekhez és máshová is eljutnak. Másodszor: Európa egyes országaihoz viszonyítva Amerikában nagyon nagy az átjárás a katonai és civil szféra között. Az egyik leghíresebb egyetem például, a *Massachusetts Institute of Technology (MIT)* már régóta rengeteg embert ad a kormányzatnak, az 1950-es években az amerikai nukleáris politikát megalapozó jelentést, a *Killian Reportot* az MIT tudósai állították össze. Egy harmadik „titokról” már korábban szóltam. Az amerikai GDP nagyjából 14 billió dollár, az EU-é 16 billió, Kínáé ötbillió. Azonban míg Kínában ezt a GDP-t másfél milliárd ember termeli meg, Európában pedig 500 millió, az Egyesült Államokban csupán 300 millió ember állítja elő, vagyis az amerikaiak még mindig sokkal hatékonyabbak.

A 4–5%-os védelmi kiadás szerintem korántsem magas, sőt inkább természetes-

nek tekinthető, egy olyan állam esetében, amely a világ minden pontján érdekelt, s amely hatszáznál több katonai létesítményt tart fenn szerte a világban. S itt meg kell jegyezni azt is, hogy ezt nem teljesen önhatalmúlag teszi, mint azt sokan tévesen gondolják vagy állítják.

Hadd említsek egy egyszerű példát, ha már korábban Kínáról, mint feltörekvő hatalomról, az Egyesült Államok potenciális kihívójáról beszéltünk. Keveset hallunk arról, hogy a kínaiak tiltakoznának az amerikaiak közel-keleti beavatkozása ellen, sőt azt sem nagyon hallja az ember, hogy Peking nagyon tiltakozna az amerikaiak távol-keleti katonai jelenléte miatt. Ennek nagyon egyszerű oka van. A jelenlegi helyzet alternatívájaként ugyanis egy olyan forgatókönyv is elképzelhető, hogy amennyiben az amerikaiak a nukleáris védőernyőjüket eltávolítanák Japán és Dél-Korea fölül, akkor az a két ország abban a pillanatban saját katonai nukleáris programba fogna, mert olyan stációban vannak – s a japánok ezt világosan meg is mondták –, hogy hónapokon belül be tudják indítani azt. Azt hiszem Pekingnek sokkal jobb egy amerikai védőernyő a két ország fölött, mint egy önálló nukleáris Dél-Korea, egy önálló nukleáris Japán, most nem is beszélve egy nukleáris Tajvanról.

Említhetek egy másik példát is. Mivel Kínának nincs komoly mélytengeri haditengerészete, a tengeri hajózási-kereskedelmi útvonalakat gyakorlatilag az amerikai haditengerészet tartja nyitva. Az indiai, a kínai, a japán, a dél-koreai és a tajvani gazdaság szempontjából kulcsfontosságú a Malacca-szoros, itt halad át a világ tengeri kereskedelmének egynegyede, évente ötvenezer hajó, s ez az amerikaiak nélkül nem működhetne, nem lenne biztonságos. Nem lenne biztonságos a kőolajban szegény és a külkereskedelemből meggazdagodó Kína olajellátása és ex-

portja. Mindezzel csak azt akarom jelezni, hogy amikor azt elemezzük, Amerika globális hatalomként milyen szerepet tölt be a világban, az olyan hasznos funkciókat is számba kell vennünk – s ilyenből nagyon sok van –, amelyekről sokszor nem is beszélünk. Az inkább egy elméleti kérdés, s erről megoszlanak a vélemények, hogy a világbéke szempontjából egy világhegemón vagy különböző hatalmi csoportosulások jobb-e.

Hadd említsek meg még egy fontos tényezőt a nagyhatalmiság kritériumai közül: a nukleáris fegyverek kérdését. Bár az Obama-adminisztráció végcélként egy nukleáris fegyvermentes világról beszél, szemben a korábbi amerikai adminisztrációkkal, amelyek nukleáris védőernyőről volt szó, nagyon sok tanulmány erősen megkérdőjelezi a nukleáris fegyvermentes világ realitását, s azt, hogy jó lenne-e ez a világnak vagy sem. Az utóbbi ötven-hatvan évben a nagyhatalmak között nagyon nagy részben azért nem tört ki háború, mert az atomfegyverek miatt nem lehet ezeket a háborúkat megnyerni. Amennyiben viszont nem lenne nukleáris fegyver, akkor elképzelhető, hogy az egyik vagy másik nagyhatalom legyőzhetőnek vélné a másikat, s máris egy instabilabb világban vagyunk. Vagyis a nukleáris fegyverek még mindig erős stabilitási tényezőt jelentenek a világ nagyon sok pontján.

Összességében tehát azt mondanám, hogy bizonyos hanyatlás – ha a relatív erőeloszlást nézzük – valóban tapasztalható az Egyesült Államok esetében, de talán nem olyan mértékben, ahogy azt sokan gondolják vagy szeretnék. Ha körülnézünk, azt láthatjuk, hogy a közel-keleti helyzetet az amerikaiak nélkül nem fogják tudni megoldani, a távol-keleti biztonsági struktúra szintén az amerikaiakon nyugszik, s az európai biztonságot is Amerika

garantálja. Persze az is nyilvánvaló, hogy mindezt az Egyesült Államok nem emberbaráti szeretetből vállalja és csinálja.

N. B.: *A legtöbb elemző világosan látja, hogy Barack Obama adminisztrációja nem azért jelent újdonságot, mert megváltoztak volna az amerikai érdekek, hanem sokkal inkább az érdekek érvényesítésének politikai lehetősége és módja változott meg. Paradox módon a várakozásokhoz, különösen az „obamánia” által sugallt várakozásokhoz képest – hogy ugyanis Obama nézőpontja közelebb áll az európai nézőponthoz – az új amerikai adminisztráció külpolitikájában sokkal több a pragmatizmus, s jóval kevesebb az ideológia. Ugyanakkor érezhető, hogy ez a pragmatizmus – miszerint Washington „csereüzletnek” tekinti a biztonsági együttműködést – számos európai országot meglepett. Maguktól az amerikaiaktól hallani, hogy sokszor gyorsabban meg lehet állapodni a kínaiakkal, gyorsabban szót lehet érteni az oroszokkal is, mint Európával.*

M. T.: Valóban, ma már egyre többen említik azt az érdekes paradoxont, hogy George W. Bush volt az utolsó „európai” amerikai elnök, sőt majdhogynem érezhető Bush egyfajta visszasírása. A Bush és Obama közötti különbség az, hogy George Bush-sal lezárult azon az amerikai elnökök sora, akik elsősorban Európához kötődtek kulturális, érzelmi és társadalmi szempontból. Ez a hidegháború alatt természetes volt, de még George W. Bushról is elmondható, hogy bár nem járt túl sokszor külföldön, és összekeverte Szlovéniát és Szlovákiát, de voltak európai kötődései. Barack Obamának ez a hidegfejű pragmatizmusa, amit most sokan meglepetten vesznek észre, érdekes módon olyan irányba viszi el az amerikai külpolitikát, amit korábban annyira és annyian kritizáltak: a Nixon–Kissinger-i realpolitika felé. Vagyis nem foglalkoznak túl sokat az embe-

ri jogokkal, a demokratikus értékekkel, a belső dolgokkal (a retorika szintjén túl), hanem az érdek az első, s ha az érdek azt kívánja, akkor Kínával vagy az oroszokkal kell tárgyalni és üzletelni. Barack Obama különben azt vélelmezi – feltehetően joggal, s ez a hanyatláshoz tartozik –, hogy Amerikának ma már nincs akkora presztízse, nincs akkora indíttatása, mint korábban volt. Eltűntek a nagy eszmék, a nagy ideológiák, s relatíve csökkent az Egyesült Államok gazdasági és politikai befolyása is, vagyis nem teheti meg, hogy külföldön egyfajta ideológiai missziót viseljen és egy-egy ország patrónusaként lépjen fel. Ezzel összefüggésben az a paradoxon, hogy hagyományos értelemben az amerikaiak és az oroszok is „normális” állammá kezdenek válni, hiszen korábban mindkettő erősen ideológiai indíttatású volt, amit egyébként az európaiak nem értettek egyik esetben sem.

Most az oroszok egyértelműen levetkőzik ezt a korábbi indíttatást, és „normális” érdekalapú országgá válnak, azzal kötnek üzletet, akivel gazdaságilag előnyös, és nem foglalkoznak azzal, hogy ki a baloldali vagy ki a jobboldali. Mindeközben Amerikában az Obama-adminisztráció is hasonló irányba, egy pragmatikus realpolitika irányába lép el, s elképzelhető, hogy azoknak van igaza, akik szerint a 20. század volt az ideológiák korszaka, a 21. században azonban már nincsenek ideológiák. Lehet, hogy az amerikaiak és az oroszok is most kezdenek rájönni arra – s így végül a realpolitikát preferáló európaiaknak lesz igazuk –, hogy a nemzetközi életben és a biztonságpolitikában az ideológia nem mindig célravezető, s realpolitikát várnak el. Az ideológia ugyanis azt feltételezi, hogy van egy nagy ideológiai ellenfél, a fekete nem létezik fehér nélkül, és fordítva. Ha nincs ideológiai ellenfél, akkor általában azt tapasztaljuk – persze vannak kivételek: például Kuba,

Észak-Korea, s bizonyos mértékben Kína is –, hogy nagyon nehéz mozgósítani az embereket bizonyos célok érdekében. Mivel az ideológiai ellentétén alapuló hidegháború mint rendszer már a múlté, az ideológia önmagától és önmagában is visszaszorult. Emellett látni kell azt is, hogy az Egyesült Államokat a szabad világ megmentőjeként, a demokrácia élharcosaként megjelenítő amerikai ideológia is erősen erodálódott. Erodálták a koreai és vietnami háborúk, s erodálta Irak is. Nem is beszélve arról, hogy ma az amerikai belső képességek sem nagyon teszik lehetővé, hogy az Egyesült Államok a világ megmentője legyen.

N. B.: *A biztonságpolitika dezideológizálása egyébként is jó dolog, mert kiszámíthatóbbá teszi a dolgokat, ami különösen fontos egy olyan időszakban, amikor az erőközpontok egymáshoz képest mozgásban vannak a nemzetközi hierarchiában.*

M. T.: Ez egyrészt kétségtelenül így van, de azt azért hozzátenném, hogy ezek az ideológiák a hidegháborúban is szerették egymást. Paradox módon a szovjet vezetők épp a kiszámíthatóság miatt jobban szerették a republikánusokat, mint a demokratákat, mert egyenesebben voltak antikommunisták, jobban ki lehetett számolni a lépéseiket, míg a demokraták időnként túl-, időnként pedig alulreagáltak a dolgokat. Valami hasonlót tapasztalhatunk a reálpolitika esetében is: amikor eltűnik az ideológia, jobban ki lehet számítani a másik érdekeit. Nem azt mondom, hogy minden modellezni lehet, de valamivel jobban meg lehet határozni, mint egy olyan esetben, amikor mindig oda kell tenni egy ismeretlen változót, mert nem tudjuk, hogy az ideológia merre viszi el az eseményeket. Elképzelhető tehát, hogy ilyen szempontból kiszámíthatóbb lesz a világ.

Ami az erőközpontok mozgását, nivellálódását és divergálódását illeti, ezzel kap-

csolatban azért vannak kétségeim. Ugyanis nem tartom elfogadhatónak, hogy az 1990-es években unipoláris lett volna a világ, vagy hogy az Egyesült Államok unilateralista lett volna. Már akkor is elég sok restrikció volt az amerikaiakon. Inkább úgy fogalmaznék, hogy voltak olyan időszakok, amikor egybeestek az érdekek és voltak olyanok, amikor nem. Az első öbölháborúban például egybeestek, hiszen a háború költségeinek 90 százalékát az arab országok, az európaiak és a japánok adták össze, az amerikaiak pedig csaknem zsoldoshadseregként működtek, mert nekik voltak meg az eszközeik a háború megvívására. És most is nagyon sok szempontból azt mondhatjuk, hogy az amerikai érdekek egybeesnek a kínaiakkal. Lawrence Summers, Obama elnök gazdasági tanácsadójának vezetője ezzel kapcsolatban úgy fogalmaz, hogy a szovjet–amerikai viszonyhoz hasonlóan Kína és az Egyesült Államok között is ott van a MAD (*Mutually Assured Destruction*) – a kölcsönösen biztosított megsemmisítés – lehetősége, csak nem katonai, hanem pénzügyi értelemben. Katonailag nyilván nincsenek egy súlycsoportban, de pénzügyileg egy olyan kölcsönös függőség alakult ki, amivel kapcsolatban felvetődik a kérdés: egy ilyen rendkívül szoros szimbiózis növeli-e a stabilitást vagy sem? Elvileg mindkettőt lehet bizonyítani, de az igazság az, hogy csak egy a biztos – óvatosságra inti a feleket.

A hatalom disztribúciója viszont valóban jelentős. A hidegháború hatalmi szempontból nagyon erős stabilitási tényező volt, mert a világ egyik felét az amerikaiak, a másikat pedig az oroszok uralták. Azóta az amerikaiak képességei csökkentek, az oroszok pedig regionális státusba süllyedtek vissza, márpedig a keletkezett hatalmi vákuumot valamilyen fizikai módon be kell tölteni. Erre Kína nem képes, mert szerin-

tem nem globális hatalmi aspirációkkal bíró ország, nem vállalja azt a felelősséget sem, amelyre adott esetben már képes lenne. A kínai védelmi stratégia ma is elsősorban a belső védelemre és a periféria védelmére koncentrál, globális képességgel pedig nem is nagyon rendelkezik. S bár eddig csak az államokról beszéltünk, az egyik legfontosabb érdekesség az, hogy a hatalom az államokon belül is diszperzálódik. Az olyan nagyvállalatok, mint a General Electric vagy a General Motors, a világ 193 országa közül 150-nél minden bizonytalansággal komolyabb hatalommal rendelkeznek. Ha a GE vagy a GM elnöke külföldre látogat, alighanem hamarabb fogadják, mint számos államelnököt.

N. B.: *Amíg egy-egy multinacionális vállalat érdeke egybeesik az állam érdekeivel, addig általában nincs probléma. De mi van akkor – s ennek negatív következményeit, például a munkanélküliségnek az amerikai és európai cégek összeszerelő üzemek Kínába és feltörekvő országokba való kitelepítése miatti növekedését már tapasztaljuk –, ha ezek nem teljesen esnek egybe, és feszültséget okoznak a politika és a multik között.*

M. T.: Én azt látom, hogy ezt mindenhol megpróbálják kezelni, vagyis jobban megadóztatni azokat a vállalatokat, amelyek kihelyezik, illetve adókönyvitésben részesíteni azokat, amelyek otthon tartják a munkahelyeket. Tény ugyanakkor, hogy a profitmaximalizálás e formájában hosszú távon egyfajta öngyilkos logika is felfedezhető. Talán érdemes lenne visszatérnünk Henry Fordhoz, aki úgy gondolta, a problémát úgy kell orvosolni, hogy meg kell teremteni a megfelelő keresletet, és a dolgozók pénztárcáját kell feltölteni. Rájött arra, hogy ha nagyon alacsony béreket fizet, akkor nem lesz kereslet, így nagyon bőkezűen megfizette az embereit, és el tudta ad-

ni az autót, mert a jól kereső emberek megvették az autókat. Ha most Európából vagy Amerikából kitelepítik a vállalatokat, akkor ott vissza fog esni a kereslet. A másik oldalon persze az is igaz, hogy a potenciális piac ma Kínában van, bár ne felejtjük el, hogy itt azért egy kettős társadalommal találkozunk. Van ugyanis egy 200–300 milliós európai típusú fogyasztásra képes réteg, s vannak a fennmaradók, akik nem jelentenek piacképes keresletet.

Persze azt is meg kell vizsgálni, hogy miből keletkezik a legnagyobb profit. A legnagyobb amerikai autógyárak számára például ma már nem az autógyártás a nagy üzlet: a legnagyobb profitjuk abból származik, hogy a hadseregnek különböző dolgokat gyártanak. Itt tehát van egy olyan egyensúly, amit még meg kell találniuk a multiknak. Mechanikusan nem folytathatnak olyan üzletpolitikát, hogy mindent ott termeljenek meg, ahol a legolcsóbb, mert ezeken a helyeken nincs fizetőképes kereslet.

N. B.: *Térjünk még vissza egy kicsit Európához. A változó amerikai kül- és biztonságpolitika és a változó világpolitika hatására mi változhat meg az Európa és Amerika között fennálló stratégiai szövetségben?*

M. T.: Minden korábbi megjegyzésem ellenére én úgy látom, hogy stratégiai szempontból, az értékek szempontjából – annak ellenére, hogy az ideológia visszaszorult –, s politikai, illetve gazdasági szempontból is az európai és az amerikai érdekek közelebb vannak egymáshoz, mint bármelyik harmadik hatalmi tényezőhöz. És erre most tudatosan nem a bölcsészek számára érthető példákat hoznék – hiszen mindketten azok vagyunk –, hanem azt, hogy Európában az Egyesült Államok a legnagyobb befektető, és Amerikában pedig Európa, vagyis a szimbiózis eléggé erős. De ha egy olyan területet nézünk meg, mint az amerikai védelmi ipar, oda is csak egy-két euró-

pai tud betörni. Vagyis szó sincs arról, hogy ezen a téren Kínához vagy Oroszországhoz bármelyikük is közelebb állna.

Tény, hogy az európai kisállamok mindezt más szemszögből látják, mint a nagyállamok, s ez valóban nem jó. Számos európai – ezek között is elsősorban kelet-közép-európai – kisállam úgy látja, hogy az amerikaiak mostanában a nagyhatalmakra koncentrálnak: Kínára és „reset”, az újraindítás révén Oroszországra. Az oroszokkal kapcsolatos újraindítással nekem is bizonyos fenntartásaim vannak. Ezek abból adódnak, hogy úgy látom: az oroszoknak és az amerikaiaknak nagyon sok szempontból nem egymást átfedő érdekeik vannak. Csak egyetlen példa: az orosz exportbevételek 66–68%-át az energiahordozók teszik ki, az amerikaiak viszont importőrök e téren. Vagyis Moszkva eladni, Washington pedig vásárolni akar, s egy vevőnek és egy eladónak ellentétesek az érdekeik: a vevő olcsón akar venni, az eladó pedig drágán akar eladni. Mármint az oroszok egy ilyen helyzetben nem igazán fognak törekedni arra, hogy az amerikaiakat segítsék az olyan konfliktusok megoldásában, mint Irak vagy Irán, mert ha ez a két ország belépne az energiaexportálók sorába, az csökkentené az orosz energiahordozók jelentőségét. Láttuk azt, hogy az oroszok hatalmi szempontból milyen helyzetben voltak, amikor 11 dollár volt az olaj ára az 1990-es években, s milyenbe kerültek, amikor 100 dollárra futott fel. Az oroszok tehát szerintem ezekben az ügyekben – finoman ugyan, de – húzzák az időt. Vagyis nekem úgy tűnik, hogy mintha az Obama-adminisztráció kicsit túlértékelné az oroszok hajlandóságát és képességeit arra, hogy ilyen ügyekben segítsen.

N. B.: *Nem arról van szó, hogy Obama – ígéretéhez híven – minden esélyt meg akar adni a diplomáciának? Hogy most még ab-*

ban az időszakban vagyunk, amikor a diplomáciai tapogatózásoké, a kísérletezéseké és gesztusoké a terep, s egy idő után – ezek sikerétől vagy a konfliktushelyzetek alakulásától függően – Barack Obama dönteni fog, hogy marad-e ezeknél vagy a keményebb eszközök felé lép el? Mert azért azt se feledjük, hogy a nemzetközi hatalmi játszmákban sok minden időzítés kérdése: nagyon kockázatos támogatni például egy Irán elleni akciót olyankor, amikor az iraki helyzet csak helyvel-közzel van rendben, az afganisztáni helyzet pedig egyre romlik.

M. T.: Többek között éppen ez az egyik oka, amiért azt mondom, hogy az oroszok és a kínaiak nem nagyon fognak segíteni az említett konfliktusok megoldásában. Az ő érdekük ugyanis ennek a helyzetnek a prolongálása, az amerikaiak bizonytalanságban tartása, s annak elősegítése, hogy Amerika ereje le legyen kötve. Egyszerűen ezt diktálja a reálpolitika logikája. Az, hogy az amerikai adminisztráció egy ilyen helyzetben hajlandó gesztust gyakorolni, azt jelenti, hogy vagy többet vár el az oroszoktól, vagy úgy gondolja, ahhoz, hogy kapjon is valamit, előbb neki kell gesztust tennie. De ezt a demokraták a Johnson-kormányzat alatt már megpróbálták Vietnamban is, s akkor ez nagyon megbukott. Leállították a bombázásokat, abban a reményben, hogy az észak-vietnamiak majd tárgyalni fognak, de nem tették, s végül csak egy újabb amerikai bombázás hatására ültek le az asztalhoz. Szerintem kicsit ma is hasonló a helyzet. Ha az oroszok megnyugodhatnak, hogy az amerikaiak nem telepítik rakétavédelmi rendszerüket Lengyelországba és Csehországba, nem lesznek motiválva arra, hogy ők is gesztusokat tegyenek...

N. B.: *Azért ma Amerika is elsősorban csak gesztusokat tesz, s nem áldozatokat hoz. A rakétavédelmi rendszer telepítésének feladása csupán szimbolikus gesztus*

volt, mert Obamáéknak eleve kétségeik voltak a rendszerrel kapcsolatban.

M. T.: Kétségtelen, hogy szakmai szempontból a telepítést kiváltó mostani megoldás – a *layered defence* és a *graduate response* – józanabb és megvalósíthatóbb, bár abban már nem vagyok biztos, hogy olcsóbb is lesz. Viszont a telepítésnek szerintem nem elsősorban katonai szempontból volt jelentősége, hanem politikai szempontból. A közép-európaiak egy jelentős részének ugyanis, főleg a baltiaknak és a lengyeleknek, a telepítés nem katonai megfontolások miatt volt lényeges, hanem azért, mert az amerikai „lábnyomot” akarták mélyíteni a területükön. A telepítés ugyanis amerikai technológiát jelent, amerikai katonák állomásoztatását, szorosabb együttműködést a katonai tervezésben stb. Kicsit hasonlatos ez a hidegháború alatti helyzethez, amikor nem azért volt fontos 400 ezer amerikai katona állomásoztatása Európában, mert azok képesek lettek volna megállítani a Varsói Szerződés két és félmillió katonáját, hanem azért, mert az európaiak azzal számoltak, hogy ha egy amerikai katona meghal, akkor jön a többi.

N. B.: *Vagyis a telepítés „fizikai szövetség” jelentett volna az amerikaiakkal...*

M. T.: Igen, s ezért lett volna fontos; és ez az, amit sokan nem akartak megérteni talán még Washingtonban sem. Tudniillik itt nem arról van szó, hogy az a tíz rakéta ott van-e vagy sem, hanem arról: demonstrálja-e az Egyesült Államok, hogy a lengyelek biztonságát minden áron szavatolni fogja. Ez eredményezte a nagy vitát, a „huszonkettek levelét” és a NATO-stratégia kapcsán az 5. cikkely megerősítése körüli vitákat. Washingtonban nem értettek, vagy ha értették, nem vették figyelembe a telepítésnek ezt az üzenetét, a kisállamok pedig úgy értelmezték, hogy elhanyagolják őket. Az amerikaiak viszont erre azt vála-

szolják: örüljenek, hogy elhanyagolják őket, mert az azt jelenti, hogy normális államok lettek.

N. B.: *A közép-európaiak nem értékelik túl a hagyományos katonai és a területvédelmet? Ma már mindenki pontosan tudja, hogy az oroszok napjainkban – ha jelentenek – nem katonai értelemben jelentenek fenyegetést.*

M. T.: Tény, hogy ezektől a hagyományos beidegződésektől nehezen szabadul térségünk. Az szerintem elsősorban a politikusok hibája és talán a miénk is, szakértőké, hogy ezekben az országokban még nem zajlott le egy valóban komoly és színvonalas vita arról, hogy mit is jelent a biztonság. Másrészről viszont meg lehet érteni, hogy Közép- és Kelet-Európa népei, amelyek több száz éven keresztül a háborúk útvonalai mentén éltek, még mindig aggódnak.

N. B.: *Barack Obama megörökölt néhány igen nehezen megoldható kérdést a Bush-adminisztrációtól. Az egyik ilyen probléma Afganisztán, amivel kapcsolatban az egyik legfontosabb lépése az új amerikai kormányzatnak az, hogy afganisztáni-pakisztáni kérdésként kezeli a problémát, vagyis kimondatlanul is feltette azt a kérdést, amit sokak szerint már 2001 után fel kellett volna tenni: stratégiaiban valóban olyan fontos Afganisztán, mint ahogyan Washington kezeli?*

M. T.: Én úgy látom, hogy Afganisztán egy szelete annak a tágabb régióknak, amelynek a biztonsága az amerikaiakat egyre jobban izgatja. A hidegháború alatt – akárhogy is nézzük – Európa volt a nemzetközi biztonságot fenyegető konfliktusok fő frontja, itt volt a legfontosabb a konfliktusok kitörésének megakadályozása. A hidegháború után azonban az amerikaiak a fő frontot a Közel-Kelettől a Távols-Keletig, az Izraeltől Kínáig húzódó térségben látják, vagyis úgy vélik, hogy a nemzetközi bizton-

ság „nagy játszomája” itt várható, s ebben az egyik kulcsterület Afganisztán lehet. Geopolitikai értelemben ugyanis egy olyan országról van szó, amelynek helyzete a térség majdnem minden államát érinti, s amelynek konszolidációjába ezeket a nagyhatalmakat talán be lehet vonni. Be lehet vonni az oroszokat, hiszen biztonsági szempontból nekik sem mindegy, mi van a déli határaik mentén.

Ismert egy olyan forgatókönyv, hogy amennyiben a tálibok győznek, akkor a radikális mozgalmak továbbterjednek a közép-ázsiai és a kaukázusi államok irányába. Egy másik lehetséges forgatókönyv a radikalizmus terjedésére az Afganisztán–Pakisztán–India-tengely. Az amerikaiak azért bírálták a pakisztániakat, hogy kevés katona van északon – a pakisztáni–afgán határon – és túl sok délen, a pakisztáni–indiai határon. Látható, hogy az amerikaiak Indiával is intenzívebb kapcsolatokra törekednek, gondoljunk csak a teljesen újszerű amerikai–indiai nukleáris megegyezésre, de India abból a szempontból érdekes, hogy megerősíthető és felépíthető Kínával szemben is – bár ezt az amerikaiak nyíltan soha nem mondják ki. Vagyis Afganisztán egyfajta geopolitikai gyűjtőpont lehet, ahonnan az összes regionális nagyhatalom mozgósítható.

N. B.: *Összességében rentábilis Amerika számára egy iraki vagy afganisztáni háború?*

M. T.: Elképzelhető, hogy az iraki az lesz, de Irakot nem hasonlítanám Afganisztánhoz, mert Irak, ha sikerül megegyezni a kurdokkal, a síitákkal és szunniták egy részével, Afganisztánhoz képest tiszta eset. Afganisztánban sokkal nehezebb dologról van szó, ott minden egyes tartományban mással kell megegyezni, s emellett Afganisztán egy premodern állam, ahol nincs meg az a civilizációs fejlettség, mint Irakban. Irak két szempontból érdekes: egy-

részt azért, mert olajtartalék tekintetében a világon a második helyen áll (12%), másrészt pedig azért, mert az amerikaiak húsz éven keresztül az Irak és Irán egyidejű korlátozására épülő „kettős feltartóztatás” politikáját folytatták a Közel-Keleten. Ha tehát sikerül felépíteniük Irakot, azzal jelentős mértékben korlátozhatnák Irán befolyását. Vagyis itt van egy stratégiai és van egy erős gazdasági érdek, amelyről elképzelhető, hogy a befektetett energiát vissza fogja hozni. S ehhez még hozzátehetjük, hogy a Szaddám-rendszer megdöntésével az Egyesült Államok egy olyan Irakot vett ki a térség regionális sakkjátszómájából, amely – bármit is mondjanak ma – a szomszédokat azért állandóan irritálta az olaj árának magasan tartásával, a környező kisállamok állandó fenyegetésével stb.

Kétségtelen, hogy a megvalósításnál elszámították magukat. E tekintetben az amerikaiak 2003-ban még mindig ott tartottak, ahol Vietnamban, amikor azt hitték, hogy a vietnamiak milyen boldogok lesznek, ha megcsinálják nekik az úgynevezett stratégiai falvakat, házakat építenek, és szögcsodróttal biztonságossá teszik azokat a gerillákkal szemben. Csodálkoztak azon, hogy miért nem örülnek ennek az emberek, miért nem akarnak Coca Cola-t inni és John Deere traktort használni a rizsföldeken. Egyszerűen nem érzékelték, s talán még ma sem érzékeli eléggé a kulturális és civilizációs különbségek jelentőségét. Nem értik például, hogy a nyugati civilizáció legnagyobb attrakciója a liberalizmus, különösen annak szélsőséges változata a tradicionális társadalmakban taszító dolognak számít. George W. Bush is nagyon nagy hibát követett el, amikor kereszties hadjáratról beszélt, mert a muszlimoknak azt mondani, hogy kereszties hadjárat, az olyan, mint a birkának a vörös posztó. Ezt nem kellett volna, és nagyon nehéz volt elsimítani.

Amikor tehát arról beszélünk, hogy az Obama-adminisztráció kül- és biztonságpolitikájában mennyivel kisebb szerepet játszanak az értékek, mint a korábbi kormányzatoknál, e mögött az a washingtoni felismerés is meghúzódik, hogy az amerikai vagy szélesebb értelemben a nyugati értékek mára már elterjedtek ott, ahol ezekre fogékonyak voltak, s vannak olyan térségek a világban, ahol az értékek terén komoly ütközés tapasztalható.

N. B.: *Vagyis az értékek jelenlegi zárójelbe helyezése egy konfliktusmegoldó módszer is?*

M. B. Így van. Ami korábban máshol a megoldáshoz járult hozzá, az most a kiváltó okok közé tartozik, s ehhez alkalmazkodni kell.

N. B.: *Az elmúlt húsz évben Magyarország és az Egyesült Államok kapcsolatát – régióink más országaival összehasonlítva – összességében egyfajta „soft atlantizmus” jellemezte Budapest részéről. Érdemes-e ezt továbbra is fenntartani, vagy kell-e változtatni ezen? Azoknak az országoknak az álláspontját – például a baltiakét vagy a lengyelekét – fogadjuk-e el, amelyek egy szorosabb kapcsolatot kívánnának Washingtonnal, vagy az amerikaiaknak azt a kijelentését, hogy térségünk országai „normális államokká” váltak, amelyek a pragmatikus kapcsolatokon kívül már nem igényelnek különleges figyelmet?*

M. T.: Szerintem európai uniós csatlakozásunk és a lisszaboni szerződés alapvető változást hozott ebben, s ennek eldöntése nem Magyarországon múlik már. Ha ugyanis Magyarországnak az az érdeke, hogy Európa egységesebb legyen – s úgy tűnik, ez az érdeke –, az azt jelenti, hogy kevesebb beleszólásunk lesz abba, hogyan alakul a transzatlanti viszony, s hogyan alakulnak a bilaterális kapcsolataink az amerikaiakkal. Sokkal több egyeztetett

európai álláspont lesz, ez más, most is érzékelhető – például a személyes adatok, a szerzői jogok védelme stb. terén –, s ezek az EU-álláspontok lesznek a meghatározók. Természetesen lesznek nem egyeztetett dolgok is, de egyre kevesebb. Személy szerint én fontosnak tartom az amerikaiak európai jelenlétét. Biztonsági és egyéb szempontból is, mert úgy gondolom, hogy azok az országok a legsikeresebbek, amelyek több lábon állnak, s diverzifikálni tudják a befektetéseket, a pénzügyi szolgáltatásokat, az energiaellátásukat stb. Magyarországon geopolitikai szempontból hagyományosan nagyon erős az orosz és/vagy a német befolyás. Az például, hogy Magyarország GDP-jének jelentős részét a német vegyes vállalatok adják, jó dolog, de tudjuk, hogy amennyiben Németország megfázik, mi is tüszszenteni fogunk. Vagyis az olyan szektorokban, amelyekben az amerikaiak élenjárók, ilyen például a biotechnológia, a számítertechnológia vagy az energia – ahol ráadásul mi igen különleges helyzetet foglalunk el: egyik oldalon az orosz energiahordozóktól való függés, másrésztől a német disztribúció erős befolyása miatt –, ott érdemes lehet az amerikai kapcsolatok erősítése. Gondolok itt az alternatív energiával, a napenergiával, a szélenergiával, az energiatakarékossággal vagy a szigeteléssel összefüggő amerikai technológiákra és know-how-ra. Persze fontos látni azt is, hogy ezek nem Magyarország és az Egyesült Államok állami kapcsolatainak a szintjén felmerülő, illetve megoldható kérdések, hanem Magyarország és a szövetségi tagállamok közötti, illetve az ez alatti kapcsolatok erősítése révén. Ezek elmélyítése pedig nagyon sok és hosszú ideig tartó diplomáciai aprómunkát igényel, s nem azt, hogy mi bezárjuk a chicagói konzulátust.

N. B.: *Vajon számíthatunk-e továbbra is a korábban tapasztalt amerikai politikai jószolgálati tevékenységre, például a környező országokkal kapcsolatban, ami abból fakadt, hogy az Egyesült Államok mindig érzékeny volt az emberi jogok érvényesülésére? Vagy az amerikai kül- és biztonságpolitika korábban említett pragmatizmusa ránk fokozott mértékben érvényes?*

M. T.: Az amerikaiak a stabilitásban érdekeltek, s csak a nemzetközi szerződésekbe foglalt kisebbségi és emberi jogok betartásának hiányával szemben emelik fel a szavukat. Őket adott esetben zavarta például a státustörvény, s nem is igazán értették, miért vitatkozunk mi ilyen dolgokon. A kisebbségi és emberi jogokkal jobban meg lehet „fogni” őket, de látni kell, az amerikaiak nem tudják – és nem fogják – kezelni ezeket. Mindezt európai keretek között kellene kezelni, de még az európaiak is azt mondják, hogy a bilaterális kapcsolatok keretében oldjuk meg ezeket a vitáinkat. Ráadásul ezekre vonatkozóan Európában is ajánlások, s nem kötelező érvényű előírások vannak. Vagyis hiába hivatkozunk itt a finnországi svéd kisebbségre és a dél-tiroliakra, ha Európa azt mondja: egyezzenek meg erről a magyarok és szlovákok, a finnek meg a svédek, az olaszok és az osztrákok. Nem valószínű, hogy az amerikaiak komoly politikai tőkét fektetnének abba, hogy például a magyar–szlovák vita rendeződjön.

N. B.: *Tudomásul veszik-e az amerikaiak, hogy az elkövetkezendő kormánynak a gazdaság talpra állítása lesz a fő feladata, s ezért nem várható, hogy a védelmi kiadások terén jelentős fordulatot hajtsunk végre?*

M. T.: Ismert az az érvelés, hogy a védelmi kiadások terén a gyakorlatban nem az *inputot*, hanem az *outputot* kell nézni. Ha

nem is teljesen, de lényegében mindegy, hogy mennyit költünk, de azt jól kell elkölteni. Magyarország a NATO-tagországok között a haderő létszámához viszonyítva a harmadik vagy negyedik helyen áll a külföldi missziókban résztvevők létszámát tekintve. Nem hiszem tehát, hogy az Egyesült Államoknak a gazdasági világválság körülményei között e tekintetben nagyon „szigorodna” a hozzáállása. Azt gondolom, az új kormány kapcsán az amerikaiak elsősorban azt várják, arra számítanak, hogy a lengyelekkel együtt egyfajta térségi húzóerőt fogunk jelenteni. Egyrészt, mert nagyon erős legitimitással rendelkezik az új kormány, másrészt a Fidesznek az elmúlt négy évben megváltozott az Egyesült Államokhoz való viszonya. Úgy gondolják, hogy a lengyelek és a magyarok lehetnek azok, akik olyan ügyek, mint az energiabiztonság vagy mint az észak–déli infrastruktúra-folyosó, jobban együtt tudnak működni. Sajnos – mint emlékeztet – Magyarország az elmúlt években csak két kontextusban jutott el igazán az ovális irodáig. Egyrészt Ukrajnával közösen említve a gazdasági válság kapcsán, amikor arról volt szó, hogy nem szabad hagyni a közép- és kelet-európai gazdaságok bedőlését. Másrészt a Jobbik előretörése kapcsán, bár ez szerintem kicsit túl lett dimenzionálva, mert ilyen jellegű pártokat Európa majdnem minden országában lehet találni, s az sem újdonság, hogy a gazdasági bajok idején erősödnek meg a szélsőséges csoportok. Vagyis, ha Magyarország gazdasági helyzete megváltozik, akkor gyengülni fognak ezek a radikális mozgalmak is. Nagyon fontos tehát, hogy Magyarország gazdaságilag sikeres ország legyen, s az amerikai jelenlét ebből a szempontból is érdekes lehet. ■